ביקורת אמנות

כמה מפתה לקחת איזה פריט מהתערוכה "שודדים"

מיכל בראור כבר הפגינה את כישרונה לעורר לחיים את החבוי והמוסתר בארכיונים. גם בתערוכתה "שודדים", שמוצגים בה פריטים ממחסני רשות העתיקות, היא עושה זאת. אבל כל כך אחרת

שאול סתר לעקוב

23 בנובמבר 2017

הדבר שמתבקש לעשות בתערוכה של מיכל בראור "שודדים" הוא לקחת ממנה משהו למזכרת – להרים כד קטן אחד מן העשרות המפוזרים על הארץ, או לפתוח את קופסת הקרטון ולהוציא ממנה את אחד הכלים שנמצאים בה, על פי הכיתוב: גרזן, כילף, חרב ומסמר. ההצבה המודולרית של חלל התצוגה, מרובה פיתולים ופינות נסתרות, הסאונד החרישי והעוקצני שמלווה אותו, וגם, צריך לומר, בדידותם הכמעט ודאית של המבקרים בו – כל אלה מעמידים אותו כזירת פשע פוטנציאלית הקוראת למבקרים לנסות ולצאת בשלל מתערוכה שעוסקת בשלל. כך אפשר יהיה לחבור לשרשרת הגזילות שאחריה עוקבת בראור בתערוכה: ראשונים היו אלה שודדי העתיקות, אנשים פרטיים שחיפשו ומצאו חפצים בעלי ערך חבויים במעבה האדמה והפכו אותם לרכושם; לאחר מכן, אנשי רשות העתיקות, שהפקיעו חפצים אלה מבעליהם הזמניים והפכו אותם לרכוש המדינה; לאחריהם, האמנית עצמה, שמובילה את החפצים לחלל התצוגה ומציגה אותם כחלק ממעשה היצירה שלה עצמה. ולבסוף, אם תרצו, אתם, המבקרים בתערוכה. הגונב מגנב פטור.

בקומה השנייה של המרכז לאמנות עכשווית פורשת בראור את מלוא השלל שאספה: אובייקטים רבים – ספק פריטים ארכיאולוגיים מקוריים, ספק העתקים בייצור המוני; וכן תצלומים מוגדלים של המקומות השדודים, של החפצים שנשדדו, ושל השודדים עצמם. את החומרים האלו לקחה מארכיון היחידה למניעת שוד עתיקות וממחסני

רשות העתיקות. השילוב של חפץ ודימוי, יחד עם המניפולציה על כל אחד מהם – ההעצמה של הדימוי, השעתוק של החפץ – והצבתם זה על גבי זה, כך שפני השודדים בתצלומים מכוסים בחפצי הביזה – כל אלה מעוררים את הארכיון לחיים, מנפישים אותו, כאילו יצאו הכדים והחרסים הגנובים מן התצלומים עצמם והתגשמו בחלל.

שיאה של התערוכה מצוי בעבודת הווידיאו שבקצה החלל: נגן הבוזוק ג׳ריס מורקוס בלאן מגיע למחסן במוזיאון ישראל שבו שמורים פריטים ארכיאולוגיים מאוסף העתיקות של משה דיין (שודד מפורסם) שנמכר למוזיאון – ומנגן אל העצמים הדוממים: גוף התהודה המעוגל של כלי הנגינה פונה אל סרקופגים עצומים, עגולים אף הם, ובתנועת מצלמה סיבובית, ההולכת ומואצת עד כדי סחרחרה מוחלטת, השוד והשודד נמזגים זה לזה, ארונות הקבורה מתחיים והגולם קם על יוצרו.

בראור היא מעלה באוב ידועה. יש לה כישרון מוכח לעורר לחיים את השכוח והנעזב, הדומם משכבר. זה שנים היא נוברת בארכיבים, מגלה בהם אוצרות ושולה אותם מן הנשייה: פוחלץ של אריה ממחסני גן החי בפתח תקוה, תצלום של תערוכת שלל ובה עשרות כלי נשק שנערכה במוזיאון העיר בשנות ה-50, חפצים פלסטיניים (מגשי נחושת, כדים, רצפות מצוירות) שנמצאו בקיבוץ יד מרדכי. בראור לא רק הציגה את כל אלה, אלא הפעילה אותם באופן דרמטי – צילמה מחדש, שינתה קני מידה, הצליבה וחיברה, הציבה במרחב התצוגה. לתערוכות הללו היה ממד של הפתעה ואשמה: המבקרים בהן הוזמנו לראות משהו שלא היו אמורים לראות. אף על פי שבראור נכנסה לארכיון ברשות, נדמה היה שמצאה בו משהו חבוי ונסתר ואותו היא שדדה – חילצה משם מהר והציגה רגע לפני שתופסים אותה ודורשים להשיב את החפצים למקומם ולסדרם.

אולם בתערוכה זו הדינמיקה משתנה. דווקא המסגור המפורש של השוד מדגיש עד כמה פעולתה של האמנית נעשית בהסכמה וברשות. בראור איננה מתחקה אחר שודדי העתיקות – לרוב גברים מחוסרי עבודה קבועה, שחיים בשולי החברה המהוגנת, וחופרים באופן עצמאי במקומות שבהם יוכלו למצוא עתיקות ולמכור אותן למתווכים

וסוחרים בעבור כסף. לעומתם היא עובדת בצורה ממוסדת ומתוקננת. תערוכתה היא פרי שיתוף פעולה הדוק עם היחידה למניעת שוד עתיקות – שפתחה לפניה את הארכיון והמחסן, איפשרה לה לשאול חפצים ותמונות, ול"נדיבותם ופתיחותם" של עובדיה היא מודה בתערוכה. בראור הופכת את חומרי היחידה לאובייקטים אמנותיים. כך אנו רואים עד כמה ההסבה לאובייקט – ההוצאה מההקשר המקורי, העיבוד המחודש, ההצבה במרחב – היא לא יותר משוד מוסכם, שכולם מרוויחים ממנו. אף אחד לא יוצא מובך מן התערוכה הזאת: לא השודדים, שפניהם מכוסים והם הופכים לאבות־טיפוס גנריים, לא מוקעים כפושעים ולא נחגגים כפורעי חוק אמיצים; ולא רשות העתיקות של המדינה, שהשאילה את חומריה לתערוכה ומעשיה אינם מופללים בה. לא נחשף כאן דבר שאין לראותו: בראור לא בוזזת את מחסני רשות העתיקות, הולכת נגד ההיגיון המנחה אותם, מפעילה אחרת את מה שמצאה בהם; התערוכה דווקא נוסכת על תכולת הארכיון והמחסן הילה.

כל זה נעשה במקום שבו השוד המורשה והביזה החוקית הם תוואי פעולה בסיסיים: מהלאמת נכסי נפקדים, דרך הפקעת אדמות פלסטיניות פרטיות, ועד השמירה על העתיקות עצמן כדרך לחזקה לאומית על הקרקע. רוב השוד כאן איננו פיראטי, מעשה ידם של גברים הרפתקנים, אלא פעולותיה הממוסדות והמוסדרות של המדינה. השאלה היא למי נתונה הזכות לקחת רכוש וכן "לקחת תמונה" של הרכוש (כלומר לצלם אותו), ובאילו תנאים זכות זו יכולה להילקח. עבודתה של בראור כולה נוסדת על מערכת יחסים מתוחה בין אמנות תלוית מחקר ארכיוני למוסדות מדינה (ארכיאולוגיים, מוזיאליים) שבהם נערך המחקר. בתערוכה הנוכחית מגיעה מערכת היחסים הזאת לאיזה קצה סימביוטי: יותר משהאמנות של בראור עושה במוסד המדינה שימוש אנטגוניסטי, מוצאת בו את מה שהוא ביקש להסתיר, היא נדמית אליו, נהיית גם היא למוסד מוסכם שלוקח חפצים ודימויים על פי חוק. היא שודדת ממנו, ברשות, את אופיו. במחשבה שנייה, אולי כדאי שלא לנסות ולקחת מחלל התצוגה דבר.

מיכל בראור, "שודדים". אוצרת: חן תמיר. המרכז לאמנות עכשווית. רח׳ צדוק הכהן 2, תל אביב. ב׳־ה׳ 19:00-14:00. ו׳־ש׳ 14:00-10:00

לחצו לקבלת עדכונים בנושא:

+ אמנות

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל
© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ